

Jelenetek – példázatok

Barcsay Jenő környezetében élni örömmel tölthetett el bárkit. Volt egy évtized, amikor – Miskolcra családilag Pestre kerülve – légvonalban alig kilométernyire laktunk egymástól. Nyarainkban pedig gyakori programmá vált az autós kirándulás Szentendrére. A költő Vas Istvánékat látogattuk, vagy Jenő Bácsit, akinek édesanyja férjem nagypjának volt a kishúga.

Vannak, akik azt mondják, Barcsay mesternek nem volt humorérzéke. Inkább azt mondanám: életének minden jelenetét, testének mind-egyik mozdulatát azzal a pontos megfigyelőképességével kísérte, amivel a világ szerkezetét igyekezett képein értelmezni. Mindent komolyan vett, és éppen ezért mindent olyan alaposággal magyarázott el, mintha valamilyen műalkotásról beszélne. Mindennek az értelme érdekelte. Sokáig nézegette fekete uszár kutyánkat, Ali Babát, amint kényelembe helyezte magát nála a kanapén, a díszpárnákat orrával arrébb-arrébb lökdösve. Nézte-nézegette, majd nagy komolyan megszólalt: vajon mit gondolhat ez a kicsi fekete kutya? Mi járhat az agyában? Látszott rajta, hogy tudja, soha meg nem fejtheti kérdését. Mégis benne élt a kérdésben a világ értelmezésének, komolyan vételének akarata.

Kabdebó ági rokon, de furcsa módon mi tegezdtünk, Lóránt tessékelte, Jenő Bácsinak szólította. Mert tartotta magát az általa elmesélt, – mi az idősek már tudjuk, hogy hátborzongató –, történethez arról, hogyan maradtak magázódásban a szomszédságban élő nagy mesterrel, Kodály Zoltánnal. A zeneszerző közel két évtizeddel volt idősebb. A tegezést az idősebb szokta kezdeményezni, de Kodály művészi nagysága mellett a tekintélye is sokat jelentett a számára. Közös bizottságokban is részt vettek, kapcsolatban álltak egymással. „Hát hogy képzelitek, csak nem teszem ki magamat annak, hogy nem fog vissza-tegezni” – magyarázta. Ezt akkor is elmondta,

amikor Kodály sűgva kérdezett mondatára emlékezett. Élet-halál kérdése volt ez már akkor, a kommunizmus kezdetén. Mi is történt, és hogyan is történt? Ezt akkor is elmondom, ha az ifjabb olvasók talán fel sem fogják a súlyát Jenő bácsi töprengésének, majd azt követő tettének.

Festő kollegája rábeszélésére ugyanis még a negyvenes évek vége felé egy hétvége előtt aláírta a belépési nyilatkozatot a Magyar Kommunista Pártba. A hét végén elolvasta azonban a tagsági könyvben talált szervezeti szabályzatot. Ekkor kezdődött lelkiismereti válsága. Nem tudott egyetérteni azzal, amit olvasott. Neki ne írják elő, mit tegyen, ne korlátozzák döntései szabadságát. Eszébe sem jutott, hogy amire készül, azzal már a személyes szabadságát kockáztathatja. De mert nem engedett fel a nyugtalansága, megírta, postaládába dobta a levelet, amelyben visszavonta a belépését. Ezt követően megkönnyebbedett. Tettének híre ment. Maga is többeknek elbeszélte, milyen nagy volt a dilemmája, és milyen jó, hogy most már megoldotta. Amolyan barcsayasan, tiszta, ártatlan, szinte gyermeki, vagy pontosabban egy művészlélek naivitásával mesélgette. Hogy mit vállalt magára, ez csak akkor tudatosodott benne, amikor Pesten, a Köröndnél összetalálkozott Kodállal, aki csak eltakart szájjal, sűgva merte megkérdezni tőle: „Maga még szabadon van?”

Erzsike néni, a húga időnként meglátogatta itthon, Magyarországon. Férjem összebeszélt valahai évfolyamtársával, a Miskolci Egyetem könyvtárát újjászervező Zsidai Józseffel, fogadják őket ünnepélyesen. Mi meg rábeszéltük Jenő Bácsit, hogy üljenek be a kocsinkba, hogy megnézzék együtt a könyvtár előterében felállított mozaikját. Terplán Zénó, valahai mérnökhallgató koromban tanárom, akkor már nemzetközi nagyságú, emblematikus professzor fogadta. A látogatást fénykép is megörökítette.

De ebből a naptól, hisz Jenő Bácsiéknak sok hasonló ünneplésben volt részük, az utazási emlékekre tért vissza többször, és igen meghatóan. Legendásan nagy volt a hazaszeretete. Csodáltam a csillogó szemeit, ha erről a kicsi országról, a kicsi hazáról beszélt. Ezért is mentünk úgy, hogy odafelé nem kis kerülővel felvittük e „kicsi haza” legmagasabb pontjára, a Kékesre. Nemcsak megtekintettük a nemzeti színűre festett sziklát, de boldogan álltak rá mindketten. Főleg Erzsike néni könnyes szemmel tekintett a nemzeti színű dekorációra. Jenő Bácsit is meghatotta, hiszen azokban az években nem sok helyen lehetett találkozni ezzel a nemzeti jelképpel.

Hazafelé pedig Eger várát sikerült belevonunk a zárás előtti pillanatban utunkba. A kiállításra már be nem mehettünk, de a kapun beengedtek, és „Gondoltad-e Erzsike – fordult Jenő Bácsi húgához: – hogy még életedben sétálhatsz ezeken a megszentelt köveken.” Ő maga is először járt a magyarság megszentelt emlékhelyén.

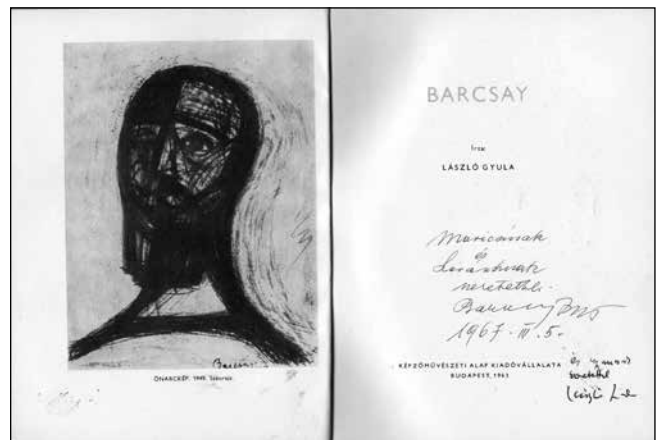
Azután később ijesztő betegség jött, és váratlanul. Azt hittük infarktusa van, de a Kútvolgyi Kórház ügyes belgyógyásza, Schultheisz Emil észrevette, hogy szörnyű fájdalmainak inkább az epe lehet az okozója. Átvitték a Sebészeti Klinikára. Senki nem mert volna az idős nemzeti értéken műtétbe kezdeni, ha nem hozza az életmentés szüksége. De mert reggelre, a perforáció miatt talán meg is halhatott volna, így a közvetlen életveszélyben, nem volt más tenni, mint hajnalban, amikor állapota miatt, minden az ilyen nagy beavatkozás előtt szükséges előkészítésekre se volt már idő, bevitték a műtőbe. Ha jól emlékszem Szécsény professzor végezte az operációt, és tette a csodát. A műtét sikerült. Hamar lábadozott. Két nap múlva már nem az ágyból, de egy széken ülve gyönyörködött betegszobája színeinek összhangjában, és kiselőadást tartott nekünk ennek kapcsán ebben a témában. Mi meg örvendve gyönyörködtünk abban is, de főként boldogok voltunk attól, hogyan gyógyult. Élni akart. „Mert tudjátok, vannak még festői problémáim” – illesztette közbe a meghatározó, az életető, gyógyító mondatot –, és tovább magyarázott a színek jelentőségéről.

Magyarázott a pontos, tőle megszokott alaposággal. Említek példát erre is. Emlékszem, amikor 1986 nyarán hazajöttünk Párizsból, és férjem a

sok japán turista miatti szemrehányásával panasolta neki, hogy annyian voltak, és mindannyian olyan sokáig állták körül a festményt, hogy közélébe sem jutottunk a Mona Lisának. Mondta, hogy ott van mellette még néhány Leonardo-festmény, azokat miért csak alig néhányan nézik? A válasz: „Mert a Mona Lisa más. Különb a többinél. Ha ott lettem volna veled, elmagyaráztam volna, mi közöttük a különbség.”

Utolsó találkozásunk a Margit Kórházba vezetett. Tudtuk, hogy utolsó napjait éli. Férjem egyébként is búcsúzott, mert másnap utazott Londonba, Határ Győzőhöz, akivel ekkor készült három héten át magnós beszélgetésük. Kisebik fiamról volt egy új fénykép, mutattam. Kezébe vette. Hosszan nézegette, majd simogatta, már nemcsak a szemével, de kezével is. „Milyen szép örmény fiú”.

Anyai szívemet máskor ilyenkor dagasztotta a büszkeség, de most szorította a szomorúság.

A László Gyula-monográfia

Éreztem a kezdet és a vég kapcsolódik össze tudatában a „szép örmény fejjel”. Hiszen ahányszor nálunk járt, szívesen nézegette férjem nagypapjának fényképét a családi albumban. Azt is így szokta simogatni. Ő az édesanyja testvére volt. Közbevetem, hogy amikor fiatalasszony koromban megismertem, mert vendégségben voltak nálunk László Gyula bácsival a miskolci kiállításakor 1967. IV.5-én, magam is rácsodáltam az egymás mellett ülő két szép karakteresen örmény idősödő úrra, az unokatestvérek, Jenő bácsi és a nála négy évvel idősebb apósom hasonlóságára. Mondjam, ne mondjam, de mérnök apósom, azzal a hévvel, mint talán közös gyermekkorukban

tették, mintegy számon kérően vitába szállt vele. Anyósom kétségbeesetten, de hiába rugdosta a bokáját, Apus, hiszen ami a szívemen az a számon, neki a nagy Barcsay mester, ma is csak a kisebb, az unokaöccse volt, és kiadta magából a felháborodását: Miket festesz Te, hát én nem erre tanítottalak... Festészet körzővel és vonalzóval... az nem művészi, az mérnöki munka... Mint egy menyhez illik, én hallgattam. Bevallom, csendben, de igen élveztem a helyzetet.

Vártam, mi lesz ebből. Tetszett az asszonyi kétségbeesés. Meg ne bántsa férje a vendéget. De nem is erről volt szó, mert ők mindeközben igen jól megértették egymást. Ott folytatták, és úgy, ahogyan valószínűleg a színes ceruzák világában sok évtizeddel előbb. Mintha őket látnánk az elhalványodó fényképen.

Az örmények rokonságáról azt szoktam mondani, hogy Ádámról Éváról és Vertánról mindenki rokon. A Vertánok szinte minden erdélyi családfa szereplői.

Így van ez a talpasi Kabdebóknál is, Vertán Tekla unokája, Barcsay Jenő simogatta édesanyja, Kabdebó Irén testvérének, Kabdebó Miklósnak fényképét. Visszaemlékezve az ősi erdélyi hazára. Élete utolsó napjaiban pedig Miklós dédunokájának, fiamnak a képét is ezzel a mozdulattal vette kezébe. Szólt ez a mozdulat a magyar örmények generációinak is, de benne volt a Gyuri iránti szeretete is. Hiszen többször utaztak is együtt hármásban, mikor én nem tudtam men-

ni, ment ő. Kalocsára is, Szamosújvárra is együtt mentek.

Az örmény fejforma témája ekként összefonódik a festőművész, a világ formáira rákérdező világhírű mester látomásában. Szeretettel kötődött örmény őseihez, az örmény-magyar nemzethez.

Gondolataimhoz zárásaként 1975-ből egy *külföldi* élmény.

Fiaim akkor tíz és kilenc évesek voltak. Külföldre megyünk, készültek első határon túli utazásukra. Azután alig érkeztünk meg Kolozsvárra, felháborodásukat nehezen tudtuk csendesíteni, milyen külföld az, ahol mindenki magyarul beszél. Azután Vasasszentivánra kirándultunk, Ali kutyánk is velünk volt. Márcsak a neve miatt is, nagy barátjuk lett Lászlóffy Ali, a nagyszerű örmény-magyar költő, aki elkísért. A faluban a helybeliek felvezettek a Kabdebó-ősök sírjaihoz. Szerintük őrzött sírkövekhez, ezt mi is így tudtuk, hiszen apósom Marosvásárhelyen még élő testvére rendszeresen küldött pénzt az ápolásukra. Sajnos, mégis dülöngélő emlékművekhez érkeztünk. Egyszer csak Ali felkiált: „Mit adtok, megtaláltam szépanyátok sírját.” Ujja begyével tisztítja a mohától a földön fekvő követ, és úgy olvassa: Vertán Tekla. Alatta nyugszik hát, ott porladt Barcsay Jenő nagyanyja, Lóránt dédanyja, fiaink ükanyja. Sic transit gloria mundi? Barcsay Jenő révén „e kicsi haza” legyőzte a mulandóságot. A Művészeti anatómia része lett a Gloria Mundinak.

Részlet a Művészeti anatómiából